

NOVE TEHNOLOGIJE IN NEKATERI NESISTEMSKI BESEDOTVORNI POSTOPKI¹

Z razvojem interneta se je (tudi) v slovenščini pojavil nov vzorec tvorjenja besed, in sicer tvorjenk z enoglasovnim krnom, ki bi jih lahko imenovali *e*-tvorjenke. Podstava morfema *e*- je pridevnik *elektronski*, ki ima v teh tvorjenkah pomen 'računalniški', 'internetni' in 'informatijski', pojavljajo pa se tudi tvorjenke z morfemom *m*- in še nekatere. Podan bo premislek o nesistemskosti teh tvorjenk in pregled njihovega pojavljanja v nekaterih drugih slovanskih jezikih. Drugi, prav tako v svetu računalniške tehnologije nastali vzorec, je tip *.si*, ki ga bomo uvrstili med simbole oz. kratice s piko. Gradivo sicer zaenkrat izkazuje le mednarodne besede, njihov (v zapisu) črkovni del pa je nastal na kratični ali simbolni način. Pregledali in komentirali bomo tudi nabor besed, katerih zapis je kombinacija znakov različnih znakovnih sistemov, rabijo pa se pretežno v SMS-sporočilih, elektronski pošti ali spletnih klepetalnicah. Podali bomo tudi mnenje o stilni vrednosti naštetega.

nesistemski besedotvorni postopek, *e*-tvorjenka, kratica in simbol s piko, ikona razpoloženja

With the development of the Internet a new pattern of word-formation appeared in Slovene, that is the pattern of word forms with one-sound truncation, also called *e*-*tvorjenke*. The word which the morpheme *e*- derives from is the adjective *elektronic* and it contains three meanings: 'computer related', 'internet related', and 'informational'. There are also words with the morpheme *m*-, and some others. The unsystematic character of these newly formed words will be considered, and a survey of the appearance of this word-formation patterns in some other Slavic languages will be given. The second pattern type, as well originally from the world of computer technology, involves *.si*. This will be classified as a symbol or an abbreviation/acronym with a dot. Examples of this pattern are temporarily shown only among international words. The letter part of these words is formed as a symbol or an abbreviation/acronym. In addition examples of words written with a combination of signs of different sign systems – used mainly in SMS, electronic mail or Internet-relayed chats – will be analysed and commented upon. Finally, a stylistic characterization of the above will be given.

unsystematic word-formation pattern, word form with morpheme *e*-, abbreviation/acronym and symbol with a dot, emoticon

0 Uvod

V slovenščini je s pojavom t. i. novih tehnologij (internet, mobilna telefonija) mogoče opaziti tudi nove načine tvorjenja besed. Gre za tvorbeno-pretvorbeno

---

¹ Prispevek je predelano poglavje magistrskega dela z naslovom *Besedotvorna stilistika*, ki je nastalo pod mentorstvom prof. dr. Ade Vidovič Muha.

nepredvidljive tvorjenke – če jih lahko tako sploh še imenujemo –, katerih nastanek je vsaj do neke mere prepuščen izbiri (prvega) tvorca in pri katerih lahko prepoznamo le najpogostejše vzorce; gre tudi za tvorjenke pri katerih tudi o temeljnih sistemskobesedotvornih pojmi, vezanih na izrazno opredelitev tvorjenke, torej o besedotvorni podstavi in obrazilu, ne moremo govoriti, prav tako pri njih ne moremo rabiti pojma skladijska podstava (po Vidovič Muha 1988: 183), je skladijska podstava »nestavčna podredna besedna zveza (s predvidljivo izjemo), katere predmetno- in slovničnopomenske sestavine so pretvorbilne v tvorjenko«; videli bomo namreč, da je podstava teh tvorjenk lahko tudi enobesedna, lahko je stalna besedna zveza ali pa (več)stavčna poved, njene sestavine pa se nepredvidljivo krnijo in združujejo ali pa so nepredvidljive v zapisu, ki izkazuje kombinacijo znakov različnih znakovnih sistemov. Kljub temu pa še vedno gre za »tvorjene« besede, saj je – oz. dokler je – pri njih mogoče prepoznati podstavno besedo oz. zvezo ali vsaj zapisno »sestavljenost« iz različnih elementov. Kot take bomo tu predstavili t. i. e-tvorjenke, kratice in simbole s piko ter besede, zapisane s kombinacijo znakov različnih znakovnih sistemov ali pa z znaki sicer enega znakovnega sistema, vendar pa ne črkovnega.

1 E-tvorjenke

Gre za tvorjenke z enoglasovnim krnom, ki bi jih pogojno lahko imenovali e-tvorjenke,² npr. *e-pošta*, *e-šola*, *m-poslovanje*. Vzorec je prevzet iz angleščine, tudi v angleščini pa gre za novejši besedotvorni pojav – Bauer (1993) npr. ga še ne omenja – v slovenščini pa je bil najprej izkazan s prevodom angl. *e-mail* v *e-pošta*.

V našem gradivu³ so e-tvorjenke izkazane s preko 70 različnimi primeri.⁴ Podstava morfema *e-* je pridevnik *elektronski*, nekaj pa je tudi tvorjenk z morfemom *m-*, nastalim iz pridevnika *mobilni*, pojavljajo pa se še nekateri (gl. v nadaljevanju). Pridevnik *elektronski* ima v teh tvorjenkah preneseni pomen in se neposredno ne 'nanaša [več] na elektrone, elektriko' (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, dalje SSKJ); tvorjenke je bilo tako mogoče ločiti glede na njegov pomen v naslednje tri skupine:

a) podstavni *elektronski* ima pomen 'ki je povezan z računalnikom; računalniški' (13),⁵ npr. *e-slovar*, *e-verzija*, *e-opravilo*, *e-zabava*, *e-grozljivka*, *e-tenis*, *e-pilot*, *e-odpadek*, *e-smet*;⁶

² Kot bomo namreč videli, ne gre vedno za krn *e-*.

³ Nabor gradiva za prispevek smo dobili z izpisom celotnih petih številk časopisa *Delo* (podrobnejše podatke gl. v seznamu virov na koncu), devetih številk tednika *Mladina*, ene številke revije o mobilni telefoniji *Mobinet* ter dveh številk revije *Joker* (gre za revijo, ki pretežno pokriva področje zabavnega računalništva, namenjena pa predvsem mladi populaciji), nadalje pa še 15 rubrik *Informacijske tehnologije* časopisa *Delo*.

⁴ Za primerjavo: Jakopin (2001: 54–55) navaja 66 različnih občnoimenskih (necitatnih) e-tvorjenk (njegov nabor izhaja iz korpusa vseh številk časopisa *Delo* med leti 1998–2000).

⁵ Številka v oklepaju pomeni število primerov, ki sodijo v navedeno skupino.

b) podstavni *elektronski* ima pomen 'ki je povezan z internetom; internetni' (48), npr. *e-pošta*, *e-naslov*, *e-pismo*, *e-sporočilo*, *e-kartica*, *e-razglednica*, *e-konferenca*, *e-servis*, *e-točka*, *e-ekonomija*, *e-izobraževanje*, *e-poslovanje*, *e-bančništvo*, *e-tržnica*, *e-zavarovalnica*, *e-carina*, *e-knjižnica*, *e-zakon*, *e-nadzor*, *e-pismenost*, *e-dohodnina*, *e-država*, *e-prsi*, *e-ovčica*;⁷

c) podstavni *elektronski* ima pomen 'ki je povezan z informacijami; informacijski' (4), npr. *e-ministrstvo*, *e-študent*, *e-vladni*.⁸

Našli smo tudi šest primerov t. i. e-tvorjenk z morfemom *m-* < *mobilni*: *m-poslovanje*, *m-vse*, *m-prodaja*, *m-informacija*, *m-bančništvo*, *m-zabava*,⁹ ter en primer z morfemom *i-*: *iprogramček*. Razen primera *m-poslovanje*, ki smo ga izpisali tudi iz Mladine, so vse našete tvorjenke z *m-* iz Mobineta, večinoma tudi iz iste povedi: »V strokovni javnosti se govori o m-vsem, ki vključuje m-prodajo, m-informacije, m-bančništvo, m-zabavo in podobno« (*Mobinet* 30: 53). V Fidi ni nobenega primera z *m-* (res pa je, da je trenutno dostopna faza Fide zaključena z besedili iz leta 2000). Tvorjenost tvorjenk z *mobil-* sicer v slovenščini dokazujemo z zamenjevanjem (*mobil-ni* = *prenos-ni*), kajti *mobil-* v slovenščini obstaja samo kot morfem, ne kot beseda.

Tvorjenka *iprogramček* iz *Jokerja* ima naslednje sobesedilo: »Hecen iprogramček za modeliranje 3D obrazov iz fotografij« (*Joker* 101: 98), gre pa za tvorjenko druge stopnje, na zadnji tvorbeni stopnji modifikacijsko izpeljanko: *iprogramček* < *majhen/čustveno pozitivno iprogram* < *internetni program*.

Sem sodi deloma tudi primer *SMS s-oglasnik* 'posredovanje malih oglasov iz Salomonovega oglasnika prek SMS-ov' (vir: *Delo*, 5. 11. 2001: 18; gre za oglasno besedilo podjetja Mobitel, d. d.); dejansko je primer zloženska iz kratice in e-tvorjenke (**SMS-s-oglasnik*), njen podstavni samostalniki *s-oglasnik* < *Salomonov*

⁶ Kratka razlaga nekateri morda brez sobesedila težje razumljivih primerov: *e-zabava* 'zabava z računalniškimi igrami', *e-grozljivka* 'grozljivka kot računalniška igra', *e-tenis* 'tenis kot računalniška igra', *e-pilot* 'pilot v računalniški simulaciji'; *e-odpadek* in *e-smet* pa se pojavita v naslednjem besedilu: »E-odpadki končajo v težko izsledljivi verigi preprodajalcev in trgovcev z deli [...], večina odslužene in neuporabne računalniške opreme [...] konča na smetiščih v državah tretjega sveta, kjer na tisoče ljudi zažiga [...] e-smeti« (*Delo*, 4. 2. 2002: 9).

⁷ Kratka razlaga zadnjih treh primerov: *e-država* se pojavi v naslednjem besedilu: »Predsednik [...] je sicer za naslednja tri leta razvoja e-države res namenil sto milijonov dolarjev« (*Delo*, 4. 2. 2002: 10), gre torej za državo (= državne ustanove, službe), kot je predstavljena na internetu; *e-ovčica* so državljani, ki z državo poslujejo prek interneta, prim: »razpredajo o pomembnosti elektronskega delovanja države in njenega kibernetkega sporazumevanja s svojimi e-ovčicami« (prav tam); *e-prsi*: »da Matere države davkoplačevalcem tako sramežljivo in počasi razkrivajo svoje obilne informacijske e-prsi« (prav tam).

⁸ Besedila, v katerih se primeri pojavljajo, so naslednja: *e-ministrstvo*: »Vprašanje je, kaj se bo dogajalo potem, ko bosta e-ministrstvo in združenje vlagateljev dosegla kompromis« (*Delo*, 18. 2. 2002: 9), gre torej za ministrstvo za informacijsko družbo; *e-študent*: »[...] sta od ministrstva za informacijsko družbo že pridobili projekt e-študent, v okviru katerega razvijata informacijski sistem za študente« (*Delo* 5. 11. 2001: 8); *e-vladni* < *e-vlada*, »Vzrok [...] naj bi bil v različnih pogledih centra vlade za informatiko, nosilca strategije e-vladnega poslovanja«. Zadnji primer kaže na to, da iz e-tvorjenk nastajajo tudi višjestopenjske tvorjenke, v gradivu sta taki npr. še *e-državni*, *e-zabavnaški*.

⁹ Nadalje npr. primera *M-bančništvo* < *mobilno bančništvo* in *M-vstopnica* omenja Stramljič Breznik (2003: 112).

oglasnik pa je nastal po vzorcu e-tvorjenk. Brez sobesedila bi sicer ta tvorjenka oz. njena podstava (ob prvi pojavitvi) ne bila razumljiva oz. prepoznavna.

Ugotovimo lahko, da je morfem *e-* tvorbeno družljiv z zelo različnimi besedami, pomen njemu podstavnega *elektronski* je namreč najpogosteje 'internetni', internet pa je tehnologija, ki močno posega na skoraj vsa področja človekovega življenja. E-tvorjenk je toliko tudi zato, ker je *e-* družljiv tudi s podstavnimi samostalniki s prenesenim pomenom – celotna e-tvorjenka ima tako metaforični, npr. *e-ovčica*, *e-prsi*, ali metonimični pomen, npr. *e-država*, *e-dohodnina* (verjetno tudi sinekdohični pomen ali pomen pomenske vsebovanosti, vendar v našem gradivu zanju ni bilo primera).

1.1 Nesistemsost e-tvorjenk

Na videz so e-tvorjenke enake tipu *C-vitamin*, ki sodi med medponskoobrazilne zloženke¹⁰ in katerega tvorbeno-pretvorbni postopek je naslednji:¹¹

C-vitamin < vitamin C{-Ø}; {} > -Ø-, C-, -vitamin; C- + -Ø- + -vitamin > *Cvitamin, s pravopisnim popravkom: *C-vitamin*.

Vendar pa med npr. *e-naslovom* in *C-vitaminom* ni skupnih tvorbeno-pretvorbni lastnosti. Oglejmo si to nekoliko podrobneje:

Podstavni *C* je samostojna beseda (samostalnik moškega spola), podstava *e-*ja pa ni *e*, temveč *elektronski* (pri *m-* mobilni itd.), *e* pa sam po sebi tudi nima pomena 'elektronski' (ni torej simbol s tem pomenom); prav tako v zloženki (tako kot *C* v *C-vitamin*) *e-* nima pomena razreda (netvorjeni črkovni simboli lahko v zloženkah nastopajo tudi v pomenu hierarhičnosti, npr. *D-dur* : *E-dur*, lahko imajo tudi samo razločevalno vrednost, npr. *C-disk* : *D-disk*). Podstava *e-naslova* je lahko samo *elektronski naslov*, torej samostalniška stalna besedna zveza s pridevniškim prilastkom – tudi po strukturi podstave torej *e-naslov* ne sodi med zloženke z medponskim obrazilom, hkrati pa tudi po tem, da v e-tvorjenkah ni obrazila, saj ni podstave zanj. V tem, torej v neobstoju obrazila, pa so e-tvorjenke podobne kraticah, katerih podstavna beseda ali zveza je krnjena, krni pa so nato združeni; tudi npr. pri *elektronskem naslovu* je *elektronski* krnjen, za razliko od kratic pa je pri e-tvorjenkah podstavni *elektronski*, *mobilni* itd. krnjen predvidljivo, in sicer vedno do prvega glasu oz. črke, ta krn, *e-*, pa je nato združen z jedrom podstavne besedne zveze. Kar je pri e-tvorjenkah tudi podobno kraticam, je njihov izgovor: ta je namreč pri obojih lahko tudi razvezovalni. Pri e-tvorjenkah tudi ne gre za nemški tip *U-Bahn* < *Untergrundbahn*, *D-Zug* < *Durchgangszug* – ki ga sicer slovenščina ne izkazuje – saj je pri njem podstavna beseda zloženka in ne besedna zveza (gre pa pri tem tipu

¹⁰ V kratkem odstavku le omenjene primere kot npr. *e-certifikat* je tudi Stramljič Breznik (2003: 111–112) označila za »tip zloženek [...] [z] le eno črkovno sestavino«.

¹¹ Tvorbeno-pretvorbni postopek narejen po Vidovič Muha 1988.

vedno za krnjenje določujočega dela zloženke do prve črke/glasu, Weinrich (2003: 930) ga obravnava med krajšavnimi postopki pri zlaganju samostalnikov).

Zakaj je torej podstava *e*-ja ali pa *m*-ja prepoznavna, zakaj je prepoznaven preneseni pomen *e*-ja oz. tvorjenk z njim? Ker so take tvorjenke nedvoumno povezane z novimi tehnologijami, torej zlasti z internetom in prenosnimi telefoni, ne samo po tem, da je izvor vzorca povezan z njimi, temveč tudi vsebinsko: vsaka tvorjenka z *e*- ima še vedno neko, čeprav preneseno, zvezo z računalnikom, internetom ali informacijami, ki jih prenašamo po teh dveh medijih – v tem smislu je zgoraj samo z enim primerom izkazani *i*- (*iprogramček*) še predvidljivejši –, tvorjenke z morfemom *m*- pa so vsebinsko (zaenkrat vsaj) vedno povezane z mobilnimi telefoni; medtem ko pa primer *s*-*oglasnik* lepo kaže, da je sicer vsak drug krn v t. i. *e*-tvorjenkah razumljiv (ob prvi pojavitvi, določen čas) samo iz sobesedila. Bolj kot ne izjemna primera *s*-*oglasnik* in *iprogramček* sicer kažeta na možnost razširitve tega nejezikovnosistemskega vzorca na vse dvobesedne stalne samostalniške besedne zveze s pridevniškim prilastkom, čeprav se pri zvezah, ki nimajo pridevnika *elektronski*, zaenkrat realizirajo v zelo omejenem obsegu.

1.2 E-tvorjenke v nekaterih drugih slovanskih jezikih

Tvorjenje *e*-tvorjenk je enostaven postopek, značilen tudi za druge slovanske jezike, vendar trenutno še v različnem obsegu. Ob pregledu nekaterih novejših slovarskih priročnikov lahko ugotovimo naslednje:

Za hrvaščino lahko po Anić-Silićevem *Pravopisu hrvatskoga jezika* (2001) ugotovimo, da je rabljena le prevzeta *emajl* ter tvorjenke iz nje (*emajlirati*, *emajlirajući*, *emajliranje*), *Hrvatski pravopis* S. Babića, B. Fink in M. Moguš (2000) pa vsebuje besedi *emajl/emalj* in *e-pošta*. Več *e*-tvorjenk ima češki slovar neologizmov (*Nová slova v češtině*, 1998), ki zajema besedila iz obdobja 1985–1995. V njem so: *e-magazín*, *e-magazínový*, *e-mail*, *e-mailový*, *e-mailovat*, *e-publicistika* in *e-žurnalistika*, v vseh primerih pa je *e*- izgovorjen kot [i]. Nadalje lahko po Balázovi (2000: 22) povzamemo, da so tudi v slovaščini povsem običajno rabljene besede *e-mail*, *e-mailový* in *e-mailovat*, ki pa v neformalni rabi izgubijo *e*- oz. se skrajšajo v *mail*, *mailovat* ali pa se zapišejo kar fonetično, tj. *mejł*, *mejłık*. Tudi v slovaščini gre za trenutno produktiven besedotvorni vzorec, po katerem nastaja vrsta neologizmov, npr. *e-bonbónik*, *e-čitatelia*, *e-horůčka*, *e-román*, *e-zábava*, *e-zločinci*, zanje pa ista avtorica ugotavlja, da se čutijo kot enkratne tvorjenke, ki se v jeziku ne bodo obdržale. V poljskem jeziku »poljskih« *e*-tvorjenk (še) ni, tudi na žargonski ali slengovski ravni ne,¹² edina je prevzeta *e-mail*, ki jo izkazujeta dva slovarja (*Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, 1994–, in *Nowy słownik ortograficzny*, 1999), v obeh pa je ob *e-mail* navedena kot sopomenka *poczta elektroniczna*, v slovarju *Słownik współczesnego języka polskiego* iz leta 1996 pa ni niti tega primera, prav tako pa tega tipa tvorjenk ne obravnava najnovejša poljska besedotvorna mono-

¹² Za informacije se zahvaljujem dr. Marii Wtorkowski.

grafija, ki je izšla kot 3. knjiga slovnice sodobnega poljskega jezika (*Gramatyka wspolczesnego języka polskiego: Morfologia*, 1999).

2 Kratice in simboli s piko

Ugotovljeno je že bilo (gl. Logar 2003a: 152–154), da za besedotvorno ločitev pojmov kratica in (tvorjeni) simbol¹³ popolnoma ne zadostuje nobeden od naslednjih kriterijev: eno-/večbesednost podstave, izgovor ali zapis z velikimi/malimi črkami. Tako kratice kot simboli so tvorbeno-pretvorbena nepredvidljive tvorjenke; z vidika njihove besedotvorne (ne)jezikovnosistemskosti med njimi torej ni razlik, kljub temu pa bi bilo pojma mogoče besedotvorno ločiti na naslednji način:

a) **besedotvorna kratica** je tvorjenka, nastala iz eno- ali večbesedne podstave, krnjene od konca besede oz. besed proti začetku v *vsaj dva krna*, pri čemer se krnijo vse podstavne besede, nekatere lahko tudi popolnoma;

b) **besedotvorni simbol** je tvorjenka, nastala iz eno- ali večbesedne podstave, krnjene od konca besede oz. besed proti začetku v *en krn*.

Nujno pa je pri tem opozoriti, da je pridevnik *besedotvorni* v navedenih opredelitvah obvezen, saj zožuje že sicer pomensko obremenjena pojma kratica in simbol na njuno zgolj besedotvorno pojmovanje; zgolj besedotvorno pojmovanje simbola (torej besedotvorni simbol) lahko namreč vežemo na en krn in zgolj besedotvorno pojmovanje kratice (torej besedotvorno kratico) lahko vežemo na več kot en krn – če bi pritegnili še pomenski vidik, pa bi taka ločitev ne vzdržala, saj bi npr. primer *cm* < *centimeter* uvrstili med kratice, *m* < *meter* pa med simbole ali npr. *Blr* < *Belorusija* med kratice, *CY* < *Cyprus* pa med simbole.

Z vidika take opredelitve lahko o naslednjih primerih iz gradiva skupno govorimo kot o besedotvornih simbolih in kraticah s piko: *.com*, *.net*, *.org.*, *.edu*, *.yu*, *.uk*, *.si*; *.exe*, *.bmp*, *.txt*, *.dll*, *.log*, *.pac*, *.pif*, *.ini* in *.prx*. Gre za tvorjenke, katerih pojav lahko zopet povežemo z novimi tehnologijami, pomensko pa gre za internetne domene oz. (primeri, naštetih za podpičjem) dogovorjene končnice datotek, ki označujejo, za kateri format datoteke gre. Naštete besede so v slovenščini glasoslovno prilagojene (izgovarjamo jih [pi:ka kom] itd.), pika v njih je vedno na začetku in ima seveda neskladenjsko vlogo. V besedilih iz naših virov se pojavijo večkrat, najpogosteje sta to *.com* in *.net*.¹⁴ Tisti del, ki piki sledi, je – kot že rečeno – nastal na simbolni ali kratični način: *.com* < *company*, *.net* < *network*, *.uk* < *United Kingdom*, *.bmp* < *bitmap* itd., izjema med naštetimi je *.log*, ki zajema kar celo besedo *log*, ki v

¹³ Govorimo seveda o simbolih, ki so tvorjenke, in ne o v besedotvornem smislu netvorjenih simbolih, kot so črke (npr. tudi iz grške abecede) ali nečrkovni simboli kot npr. %, \$, #. Včasih so sicer eni in drugi lahko tudi homonimni, npr. A kot mednarodni simbol za Avstrijo in A, ki označuje generičnost npr. vitamina, torej *vitamin A/A-vitamin*.

¹⁴ *.com*, *.si*, *.org*, *.net*, *.edu* itd. so v tem zaporedju tudi najpogostejše vrhnje internetne domene, ki so se v letih 1998–2000 pojavljale v *Delu* (Jakopin – <http://nl.ijs.si/isjt00/zbornik/sdjt00-Jakopin04.pdf>, 17. 2. 2002).

angl. pomeni 'dnevnik';¹⁵ jezikoslovno pa nas ti primeri začnejo zanimati, ko se pojavijo tako kot npr. v naslednjih besedilih:

Vzpostavijo vrhnje domene .com, .net, .org, .edu ter prvo mednarodno domeno, .uk. (*Joker* 100: 11.)

Dr. R.[...] B.[...] je [...] aktivno pomagal pri prenosu jugoslovanske domene »yu« [...] ter pri registraciji slovenske domene »si«. (*Joker* 101: 9.)

Zanima me, kje v internetni džungli bi dobil spisek končnic datotek in razlago, kaj pomenijo, tako najpogostej[š]ih (.EXE, .BMP [...]) kot manj pogostih, na primer .PAC [...] (*Joker* 101: 92.)

Zaenkrat tak način poimenovanja v slovenščini ni produktiven (vse naštetu je kot táko mednarodno), morda pa bo tak še postal.

3 Kombiniranje različnih pisnih znamenj

Da bi ugotovili enega od možnih vplivov, ki ga ima na segment jezika mobilna telefonija, smo se odločili pregledati nabor krajšav za SMS-sporočila,¹⁶ ki je dostopen na spletni strani <http://www.pinkponk.com/smskratice.asp>.¹⁷ Podjetje Mobitel, d. d., je 7. 9. 2001 (vzpodbujeno gotovo s tujimi zgledi) pozvalo svoje predvsem mlajše uporabnike, naj na omenjeni spletni strani vpišejo »domiselne kratice« in ustvarjajo »nov SMS jezik«. V istem času so pri Mobitelu izdali majhno zgbanko z naslovom *Slovenski kratkopis: Slovarček mini slovenščine*, ki so jo prejeli vsi uporabniki mobikartic, katerih naslov ni bil anonimen, in naročniki paketov Mobitel GSM. Gre za slovarček z 29 primeri krajšav, v njem pa je navedena tudi naslednja razlaga:

Recimo X. Navadno ga beremo kot črko »iks«, vendar je lahko tudi znak pri množenju, torej »krat«. Če torej napišemo SOX, to ne pomeni 'štumfi', ampak Sokrat.

Dodan je še naslednji primer:

Ne @j se, mi =mlješ a5it. U3 te s5 pokličem, na Xko (Ne afnaj se, mi jemlješ apetit. Jutri te spet pokličem, na kratko).

Med več kot 450 primeri krajšav za SMS-sporočila, kolikor se jih je do 11. 1. 2002 nabralo na navedeni spletni strani, je prevladoval z več kot 60 % kratečni tvorbeni način (ta se je v slovenščini okrepil že nekako sredi 20. stoletja, več o tem gl. v Logar 2003b), preostalo gradivo (160 enot) pa je izkazovalo naslednji zapis:

---

¹⁵ Ker pika ločuje krovno domeno od ostalih (pod)domen oz. ime datoteke od njenega podaljška, ki označuje format, in je tako znamenje, da je pred njo še nekaj, bi bilo mogoče te primere uvrstili tudi med okrnjenke (o tem gl. Logar 2003a: 179–181).

¹⁶ Pojem krajšava rabimo kot v *Slovenskem pravopisu* (dalje SP) 01: § 1020.

¹⁷ Tu smo obravnavali gradivo, do katerega smo dostopili 11. 1. 2002, je pa omenjena stran v času tega zapisa še vedno dostopna in se dnevno dopolnjuje.

a) **samo ločilo:**¹⁸ :-) 'zadovoljen',¹⁹ :-) 'pogovor', :) 'veselje', :~('jok', :(... 'jočem', :('nesrečen ali razočaran', :? 'dolgčas', :/ 'dvom', ;) 'mežikanje', ... 'dolgčas', !?! 'huda jeza/najhujša jeza',

b) **črka in ločilo:** :x 'poljubček', :D 'širok nasmešek', :e 'razočaran', :I 'Smrtno resno...', :o 'opa, šokiran', :-O 'kričati', :o() 'Smejko s trebuščkom', :p 'iztegnjen jezik', :Q 'Sem na čik pavzi...', :q 'sem na čik pavzi', :-x 'ne more govoriti', :i 'čas za cigareto', se : 'se vidiva', --(L)-- 'Ljubim te, za skupaj sva!', .ca 'pikica',

c) **črka in števka:** 1x 'enkrat', vse1 'vseeno', EL1 'Elena', IR1 'IRENA', mi2 'midva', bo2 'bodiva npr. bodiva prijatelja', 2presija 'depresija', in3ga 'intriga', pa3cija 'patricija', zju3 'zjutraj', ju3 'jutri', s3c 'stric', u3nek 'utrinek', 3k 'trik', 3p 'trip'; 2mač 'preveč', u2 'a ti tud', sk8 'skate', sk8ar 'skejtar', w8 'wait (počakaj)'; U3 'jutri',²⁰

č) **števka in ločilo:** 8-) 'Nosim očala', 8888:-0 'Marge Simpson',

d) **črka, ločilo in števka:** D8?! 'date?! = zmenek',

e) **samo druga pisna znamenja:** < 'ribica', {*} 'objemček, poljubček', *+* 'vidim te', * 'poljub', ÷ ÷ ÷ ÷ 'šivali so me! (število ÷ pove število šivov)', <=> 'sončno je', # 'št.', @ 'ob',

f) **druge kombinacije:**

– črka in drugo pisno znamenje: @x@ 'maš mačka?', @x@ 'opica', kr@ 'krof',

– ločilo in drugo pisno znamenje: @->-- 'vrtnica', *<:-) 'Božiček', :-& 'brez besed', :*) 'pijan',

– števka in drugo pisno znamenje: <3 'srček', _/0 'A greš na kavo?',

– črka, ločilo in drugo pisno znamenje: :* 'poljubček', :o) 'smeh do ušes', =:x 'zajček',

– črka, ločilo, števka in drugo pisno znamenje: o<8-) 'božiček/dedek mraz'.

Primere bi lahko ločili tudi na ikone in simbole, ki jih je Peirce (po Pharies 1985: 34, 40, 41) opredelil na naslednji način: ikona je znak, ki pomeni nekaj preprosto zato, ker je temu podoben, simbol pa je znak, ki je povezan s svojim objektom po dogovoru, pri čemer bi simbol izgubil značilnosti znaka, če bi ne bilo interpretanta. Za naše primere lahko ugotovimo, da je med ikonami največ takih, ki so povezane z izrazom obraza,²¹ le nekaj pa je tudi takih, ki ponazarjajo celo telo oz. predmet ali položaj telesa oz. teles, npr. _/0 'A greš na kavo?'.

¹⁸ Črtico, ki je hkrati tudi vezaj, smo šteli med ločila, prav tako smo med ločila šteli okrogli oklepaj in zaklepaj, vse ostale oklepaje pa med druga pisna znamenja; x smo šteli med črke. Naj pri tem poudarimo, da bomo rabili ustaljene pravopisne pojme ločilo, števka, drugo pisno znamenje (o tem gl. SP 01: § 11–18), kljub temu da gre za pisna znamenja, ki so zakodirana s pravopisno-pravorečno normo in so tu rabljena na popolnoma nov način, zaradi česar dejansko ne moremo več govoriti o ločilih v uveljavljenem pomenu, temveč bi bil namesto pojma *ločila* ustrežnejši izraz *z ločili homonimno*, v nekaterih primerih pa samo *homografno*, *pisno znamenje*.

¹⁹ Pomen oz. besedilo kratkopisnic je v enojnih narekovajih navedeno citatno, popravljeni so bili le sičniki v šumnike, kjer je šlo za razvidno zamenjavo.

²⁰ Primer U3 'jutri' je v gradivu edini, ki izkazuje mešanico angleščine in slovenščine.

Nujno se je na tem mestu dotakniti tudi »besednosti« ikon. Ker je njihov pomen izključno v vizualni podobi, jih ne moremo uvrstiti med »klasične« poimenovalne enote, so pa (navedeno po A. Vidovič Muha, pogovor januarja 2003) ena od poimenovalnih možnosti v najširšem smislu, so kot take torej leksemotvorne enote in s tega vidika v najširšem smislu tudi besedotvorne enote.

Izpostaviti je mogoče tudi manjšo skupino krajšav, pri katerih je del besede/besedila zapisan samo z ikono, del pa z začetno črko/črkami in/ali z drugimi znamenji, npr. *kr@* 'krof', *c*** 'cmok', dej [# 'dej mobi številko' – imenovali bi jih lahko delne ikone.

V zvezi s stavčnostjo kratkopisnih ikon in delnih ikon je mogoče reči naslednje (po A. Vidovič Muha, pogovor januarja 2003): razlaga, kot je navedena v gradivu, je včasih stavčna, včasih pa nestavčna, vendar se zdi smiselno, da gre tudi v primerih kot npr. *c***, ki ga avtor razlaga samo s »cmok«, za pomen 'dajem ti cmok', ali pri primeru *%*), ki ga avtor razlaga z »zmeden«, dejansko za 'zmeden sem' itd.

Izmed (nečrkovnih) simbolov so v t. i. kratkopisne krajšave vključene seveda številke (vendar v našem gradivu vse razen ničle le kot del krajšave, ne samostojno), od katerih sta najpogostejši 3 in 5, pojavijo pa se vse številke do 10 razen 6 in 9. Simboli, ki se še pojavljajo, so \$, +, &, #, % in @. Sicer pa se simboli v teh krajšavah najpogosteje vključeni bodisi samo s svojim videzom, npr. *@x@* 'maš mačka?', 8-) 'Nosim očala', :-& 'brez besed', bodisi samo s svojo glasovno vrednostjo, npr. *in3ga* 'intriga', *z>er* 'zvečer', &*REJ* 'Andrej'. Ugotovimo pa lahko tudi, da je glasovna vrednost števk včasih lahko samo približna, npr. *vse1*, *z7sm*, *8ljen sm*, ali pa vnaša v krajšavo pogovornost, morda še kakšno drugo konotacijo, npr. *bo2*, *zju3*, *pr8*.

Mnoge krajšave, ki smo jih predstavili, tudi sicer niso vezane samo na SMS-sporočila, temveč so tudi del t. i. internetnih besedil, od katerih so najznačilnejša elektronska pošta in besedila, ki nastajajo v internetnih klepetalnicah (Strehovec 2001/01: 211, 212). Te krajšave so verjetno nastale vzporedno v enem in drugem mediju, o primarni vezanosti na en ali drug medij bi zato težko govorili. Za več ikonskih kratkopisnih krajšav pa je tudi sicer mogoče reči, da so mednarodne.

3.1 Pomenski obseg krajšav za SMS-sporočila, razširjenost v rabi

Pomensko je mogoče izločiti naslednje skupine (vključujoč pri tem tudi kratični in simbolni del krajšav za SMS-sporočila, ki tu ni bil prikazan, tipa *LPP* < *lep pozdrav in poljub*, *HV* < *hvala*): najobsežnejša je skupina posameznih leksemov, ki jih ni mogoče pomensko združevati; tu so prislovi, npr. *CP* 'čimprej', *dmv* 'domov', *mmg* 'mimogrede', poimenovanja za posamezne osebe, npr. *brt* 'brat', *f* 'fant', *prf* 'profesor', predmete, npr. *byk* 'kolo, bicikl', *kr@* 'krof', ustanove, *fx* 'faks', itd. Od krajšav, ki pa jih je mogoče pomensko razvrstiti, jih je največ pove-

²¹ Strehovec (2001/02: 212) jih imenuje ikone razpoloženja, zanje se pojavlja tudi izraz emotikon (Žist 2003).

zanih z izpovedjo čustev (v veliki večini ljubezni, naklonjenosti), tu so še pozdravi in ogovori ter različni komentarji (na sporočeno) in povabila. Po obsegu nato sledi skupina besed iz skupine razpoloženj in tu imajo največji delež ikonske kratkopisne krajšave.

Koliko so obravnavane kratkopisne krajšave v splošni rabi (če sploh so), katere med njimi so pogostejše in katere le individualne, je težko reči. Gotovo pa obstajajo v krogu dveh ali nekaj ljudi še nekatere (morda celo mnoge) druge. T. i. smeška, ki je najpogosteje rabljena ikona razpoloženja, Žist (2003: 30) označuje kot »zaščitni znak računalniške omrežne subkulture« ter dodaja, da obstajajo tudi slovarji teh ikon, vendar pa pisci SMS-sporočil, pisci elektronske pošte ali »klepetalci« v spletnih klepetalnicah »večin[e] [teh] v resnici ne poznajo in uporabljajo več ali manj do 5 emotikonov«.

4 Stilna zaznamovanost obravnavanih vzorcev

E-tvorjenke sicer nastajajo po novem in nesistemskem vzorcu, vendar pa je ta vsaj zaenkrat v slovenščini produktiven, s tem pa se počasi izgublja njegova novost in nenavadnost. Večina od zgoraj naštetih e-tvorjenk je sicer enkratna in kot taka tudi (dodatno) zaznamovana, edino za *e-pošto* je po število pojavitev v Fidi (452) mogoče reči, da je že del slovarja jezika.²²

Za simbole in kratice s piko lahko rečemo, da so sicer zaradi začetne pike nena- vadni in drugačni, v ustreznih besedilih pa vendarle ne učinkujejo zaznamovano, celo več: so terminološki, bi pa tak vzorec verjetno bil zaznamovan, če bi ga prenesli na besede, ki ne bi imele zgoraj opredeljenega pomensko zamejenega terminološkega pomena.

Besede, zapisane z znamenji različnih znakovnih sistemov, ki jih tudi izven okvira tvorbeno-pretvorbenih besedotvornih postopkov med tvorjenke dejansko lahko štejemo le še v najširšem smislu, vse izkazujejo stilno zaznamovanost na pisni ravni. Primarni razlog njihovega nastanka je sicer potreba po kratkosti, ki izhaja iz omejenosti na 160 znakov na sporočilo, verjetno pa ima enako težo tudi drugi razlog za nastanek takih besed, to pa je prav namen stilno učinkovati.

5 Sklep

Predstavili smo segment leksike, ki je nastal ali pa se je le razširil s t. i. novimi tehnologijami. Pri vse treh vzorcih – e-tvorjenkah, kraticah in simbolih s piko in besedah, zapisanih z znaki različnih znakovnih sistemov ali pa z znaki enega sistema, vendar pa ne črkovnega – je šlo za sistemsko nepredvidljive načine tvorjenja besed (pri zadnjem vzorcu le na zapisni ravni). Ugotovili smo, da je tvorjenje lastnih e-tvorjenk poleg slovenščine zaenkrat značilno še za češčino in

---

²² Morda je takšna še katera, npr. *e-naslov*, *e-pismo*, *e-sporočilo*, vendar nobene Fida ne izkazuje z večjim številom pojavitev.

slovaščino, da so kratice in simboli trenutno še pomensko zamejeni, morda bodo »le« takšni tudi ostali, med obravnavanimi krajšavami za SMS-sporočila, del katerih je rabljen tudi v t. i. internetnih in tudi drugih besedilih, pa je bilo največ primerov zapisanih s kombinacijo črke in ločila ter črke in števke. Stilistična zaznamovanost prvega vzorca se z večanjem (četudi večinoma pojavno enkratnih) primerov izgublja, drugi vzorec je terminološki, tretji pa je izrazito stilen in zanj ni pričakovati, da bi svojo konotacijo presegel.

Viri

Delo 42/253 (2. 11. 2001), 256 (5. 11. 2001), 257 (6. 11. 2001), 258 (7. 11. 2001), 260 (9. 11. 2001).

Joker 10/100, 101 (2001).

Mladina 44 (5. 11. 2001), 45 (12. 11. 2001), 46 (19. 11. 2001), 47 (26. 11. 2001), 48 (3. 12. 2001), 49 (10. 12. 2001), 50 (17. 12. 2002), 51/52 (24. 12. 2001).

Mobinet 30 (november 2001).

Informacijske tehnologije. *Delo* 44/28 (4. 2. 2002), 39 (18. 2. 2002), 45 (25. 2. 2002), 51 (4. 3. 2002), 57 (11. 3. 2002), 63 (18. 3. 2002), 69 (25. 3. 2002), 86 (15. 4. 2002), 101 (6. 5. 2002), 107 (13. 5. 2002), 131 (10. 6. 2002), 137 (17. 6. 2002), 143 (24. 6. 2002), 148 (1. 7. 2002), 154 (8. 7. 2002).

SMS – Slovarček mini slovenščine, 11. 1. 2002 – <http://www.pinkponk.com/smskratice.asp>

Literatura

Lubica BALÁŽOVÁ, 2000: Tematická a štruktúrna interpretácia neologizmov. *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících: Sborník příspěvků z konference, Praha, 31. 10. – 1. 11. 2000*. Praha: Ústav pro jazyk český, Akademie věd České republiky. 20–27.

Laurie BAUER, 1993: *English Word-formation*. Cambridge: University Press.

Alenka GLOŽANČEV, 2000: *Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje*. Ljubljana: Rokus.

Alenka GLOŽANČEV, 1991: *Enobesedna imena slovenskih podjetij*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU.

Renata GRZEGORCZYKOWA, Roman LASKOWSKY, Henryk WRÓBEL (ur.), 1999: *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia. Spis treści: Słowotwórstwo*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.

Primož JAKOPIN, 2001: *Words and Nonwords as Basic Units of a Newspaper Text Corpus. Complex 2001: 6th Conference of Computational Lexicography and Corpus Research »Computational Lexicography and New EU Languages«, Birmingham 28 June – 1 July 2001*. Birmingham: University of Birmingham.

Tomo KOROŠEC, 1993: O krajšavah. 29. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. M. Hladnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 15–27.

Nataša LOGAR, 2003a: *Besedotvorna stilistika*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- Nataša LOGAR, 2003b: Kratice in tvorjenke iz njih – aktualna poimenovalna možnost. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa / Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*. Ur. S. Gajda, A. Vidovič Muha. Opole: Instytut Filologii Polskiej, Ljubljana: Filozofska fakulteta. 131–149.
- David A. PHARIES, 1985: *Charles S. Peirce and the Linguistic Sign*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2003: Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije. *Slavistična revija* 51/posebna številka. 106–118.
- Janez STREHOVEC, 2001/02: Beseda kot gibljiva tarča: Internetska besedilnost in spletni literarni objekti. *Jezik in slovstvo* 47/5–6. 211–222.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1988: *Slovensko skladdenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Harald WEINRICH, 2003: *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Matej ŽIST, 2003: *Komuniciranje v novih medijih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Slovarji

- Vladimir ANIČ, Josip SILIĆ, 2001: *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber, Školska knjiga.
- Stjepan BABIĆ, Božidar FINKA, Milan MOGUŠ, 2000: *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*, 1998. Ur. O. Martincová idr. Praga: Akademie věd České Republiky, Ústav pro jazyk český.
- Nowy słownik ortograficzny*, 1999. Ur. E. Polański. Warszawa.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, 1994–. Ur. H. Zgólkowa. Poznań.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, 1970–1991. Ljubljana: SAZU in DZS.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, 1996. Ur. B. Dunaj. Warszawa.
- Slovenski pravopis*, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Slovenski kratkopis: Slovarček mini slovenščine* (z gibanka), avgust 2001. Ljubljana: Mobilnet.

Spletna stran

Korpus slovenskega jezika FIDA – <http://www.fida.net>